

Oroligheterna under våren 1917

Blockaden av Tyskland som kom under 1916 drabbade den neutrala handeln och därmed den svenska livsmedelsförsörjningen. Livsmedelshandeln mellan trippelententen (Frankrike, Storbritannien och Ryssland), och de neutrala länderna i Europa, däribland Sverige, stannade nästan helt och importen av livsmedel till Sverige minskade kraftigt. Detta ledde till att livsmedelsbristen blev kritisk. Konsumtionen lades först om från spannmål till potatis, men då potatisen fick en rejäl prishöjning så försvann den nästan från marknaden.

Under denna tid, då det var svårt att få tag på potatis, uppstod en kravall utanför en butik i Södermannagatan. Det var ett antal kvinnor som gjort upplopp mot en butiksägare pga av att han inte ville sälja potatis till dem. Han förklarade det hela med att han inte hade någon potatis till salu. Kvinnorna trodde inte på honom då de vid flera tillfällen hört att han och andra butiksägaren gömt undan säckar med potatis. Det här var början till ett upplopp som kom att kallas "potatiskravallerna".

Jonsson, en civil medborgare, blev arresterad dagen då upploppet ägde rum. Hon var på väg hem från jobbet då hon stannade upp utanför livsmedelsbutiken där en folkmassa samlats. Under sin vistelse där fick hon reda på att folket protesterade för att butiksägaren Karlsson vägrat sälja potatis till dem. Karlsson hade sagt att han inte hade någon potatis till salu och stängde sedan butiken. Då det var oroligheter runt om i världen vid denna tidpunkt och stora delar utav Sveriges befolkning led utav hungersnöd utnyttjade därför människorna minsta lilla möjlighet till att få tag på livsmedel för att mätta deras magar. Jonsson beslöt sig för att stanna och slöt sig därför till folksamlingen. Då polisen kommit till platsen och uppmanat folkmassan att skingra sig löd de ej. Polisen hävdade att Jonsson varit en utav de mest högljudda i gruppen och stannat trots polisens uppmaning att bege sig hemåt. Polisen hävdade dessutom att Jonsson uppmanat folkmassan att inte lyda dem. Enligt Jonsson var detta en lögn, hon var varken högljudd eller uppmanade någon att inte lyssna på polisen. Hon berättade att hon sett polisen vid ett tillfälle våldföra sig på en mindre pojke. Då hon stigit fram och frågat vad polismannen sysslat med begav polisen istället sig på henne och arresterade henne för att hon kämpat emot. Enligt henne själv så var hon inte skyldig till något brott, men polisen förklarade att de anhöll henne för att hon framstod som en ledare i massa och dessutom betett sig våldsamt.

Det här förklarar att man vid den tiden hade svårt att befinna sig på många områden runt om i Sverige då demonstrationerna var stora och många. Många människor förklarar deras vistelser med att de endast "gått förbi" demonstrationen och inte haft någonting med det att göra. För polisen räckte det, enligt de rapporter vi läst, att man endast gick förbi eller stod bland alla för att anhålla dem. Har demonstranterna rätt så betyder det att man hade svårt att vistas på de områden demonstrationerna skedde på. Då demonstrationerna var stora tog de också stora ytor i landet, därför kan det ha varit svårt för yngre barn och äldre kvinnor att vistas ute.

Karlsson, som var butiksägaren, förklarade händelsen med att en kvinna kommit in i affären och frågat efter potatis. När han svarade med att det inte fanns någon potatis i affären lämnade kvinnan affären. Senare på dagen kom ca 20 kvinnor in i affären och frågade honom samma sak. Han sade återigen att han inte hade potatis, men kvinnorna vägrade att tro på honom. En del utav dem gick därför innanför disken och började undersöka lokalen i hopp om att hitta potatis. Trots detta hittade de ingenting. De fortsatte med att uppmana Karlsson att låta dem gå ner till källaren och fortsätta leta där, vilket Karlsson var villig till. När kvinnorna kom ner till källaren fann de till sin förvåning ingenting. På vägen ut från källaren mötte Karlsson ett antal polismän. Då de frågade honom samma sak svarade han med att han hade potatispartier i förstugan men att han lagt undan dem till sina stamkunder och till sig själv. Polisen rådde då honom med att sälja en del av potatisen till kvinnorna så att de kunde lugna ner sig. Karlsson gick med på detta och sålde 28 papperspåsar med 2 liter i varje papperspåse. Polisen manade därefter Karlsson att stänga butiken

efter att potatisen var slutsåld tills folkmassa avlägsnat från platsen. Efter att butiken stängt gick konstapeln ut till folkmassan och sade att potatisen var slut. Men istället för att folket skulle ge upp och gå hem började de i stället skrika och säga att de fortfarande fanns potatis.

Varför uppkom demonstrationer?

Anledningen till att demonstrationer i Sverige bröt ut beror mest på de politiska oroligheterna i världen och på livsmedelsbristen i Sverige. Demonstrationerna utspelar sig under första världskriget och även om Sverige inte deltog i kriget, så påverkades vi mycket. Samtidigt som den tyske kejsaren avgick och arbetar och –soldatrådet tagit makten i Berlin, ökade även missnöjet i Sverige. Över hela landet genomfördes demonstrationer och strejk som ledde till total kaos.

I April gick arbetarrörelsen i attack. De bildade en strejkkomiteé som tog kontroll över livsmedeln i staden och inspekterade böndernas och handlarnas matförråd. Deras mål var att kräva sänkta livsmedelspriser, skattefrihet för låga inkomster, höjda löner och åtta timmar arbetsdag.

Under hela 1917-18 var det hela tiden trycket från arbetarnas kamp som drev utvecklingen framåt. Under samma år var Sverige inte heller ett direktdemokratiskt land, den allmänna rösträtten hade fortfarande inte börjat gälla för alla medborgare i landet. Det här året anses vara då det demokratiska genombrottet bröt ut.

Vårens händelser hade dragit in hundratusentals arbetare i kamp. För många människor kunde det gå flera dagar utan någonting att äta. Många människor, i synnerhet barn, hade näringsbrist och hälsan i Sverige sjönk drastiskt. Man var medveten om hur kaotiskt det kunde gå men man var tvungen att agera på något sätt. Många gånger leddes kampen av vänstern. Majoriteten av arbetarna i kampen var oorganiserade, rörelsen var spontan i och med att SAP nu var ett splittrat parti. Vänstern hade för tillfället ingen ledare. Många som var ute ville verkligen ha revolution, men när ingen verklig nationell ledning gavs riktades istället uppmärksamheten på riksdagsvalen. Det var uppenbart för arbetarna att det krävdes mer än lokala demonstrationer.

Olika perspektiv utav händelsen på Hornsbergs hage.

Hornsbergs hage 10 maj 1917

Den 9 maj 1917 kl 19.30 anordnades ett möte i Hornsbergs hage av Stockholms Nya Arbetarkommun. Senare på kvällen den dagen hade en folkmassa på ca 2000 personer samlats på Fleminggatan. Ur folkmassan kunde man höra jubel och skrik däribland ordet "vänstern". Arbetarkommunen var en lokal huvudorganisation för Sverigesocialdemokratiska arbetareparti (SAP), det äldsta politiska partiet i Sverige, grundat 1889. Mötet ledde till oroligheter i staden.

Oroligheterna i Sverige var stor. Atomsfären var sådan att minsta lilla irritation kunde explodera till ett upplopp, vilket Sverige verkligen inte var i behov av. Man kunde flera gånger läsa om hur demonstranter berättade om högar av kvävda och mosade människor som låg på gatorna. Anledningen till att den här demonstrationen bröt ut var pga mötet som hölls av Stockholms Nya Arbetarkommun. Arbetarna hade vissa krav som de ville att man skulle ta upp på mötet och tydligen var de inte nöjda med svaret. Vi tror att man kunnat hindrat just detta upplopp genom kompromisser. Antingen blev folket inte hörda, eller så agerade de överdrivet brutalt. Med tanke på de källor vi gått efter kan det också vara svårt att komma fram till ett vettigt svar. Då man får höra en och samma händelse ur olika aspekter blir det svårt att förlita sig på källan.

Ekbergs rapport om händelsen i Hornsbergs hage 10 maj 1917

Ekberg, en civil som var närvarande under hela mötet i Hornsberg berättar att han sett ridande polismän slå ett antal demonstranter, men inte att de hade träffat. Då demonstrationen blev allt värre gick han fram till kommissarien Karlsson och uppmanade honom att skicka hem ryttarna.

Håkan Olsson
Historia B

Senait Johannes, Özlem Küçükgöl
S3c

Kommissarien hotade då med att anhålla honom om han inte gick därifrån. Karlsson vände sig då istället till demonstranterna och bad dem att gå hem. Demonstranterna lyssnade dock inte på Karlsson utan började förfölja polismännen i synnerlighet den ridande polisen. Ekberg säger att han inte hade sett någon stenkastning mot polismännen. Efter ett tag då förstärkning kommit till platsen förskingrade sig folkmassan så småningom. En del av demonstranterna fortsatte mot polishuset för att demonstrera för de häktade deltagarna i upploppet. Ekberg skrek "framåt marsch" med tanke på att folket skulle gå därifrån. Då blev han omedelbart anhållen.

Anderssons rapport utav händelsen i Hornsbergs hage 10 maj 1917

Andersson var anställd hos Luth och Rosén och tillhörde Järn och Metallarbetarförbundet (ett fackförbund inom LO). Han befann sig också på mötet i Hornsbergs hage. Vid demonstrationen efter mötet blev han träffad av en sten i nacken. Därefter tog han upp stenen och kastade tillbaka den, men den träffade inte polisen. Strax efteråt blev han anhållen av polisen och fördes till detektivstationen. Enligt polisen så var Andersson en utav de som inte lyssnade på polisen då de uppmanat folket att skingra på sig. Andersson förklarar att anledningen till att han befann sig vid demonstrationen var för att hans bostad låg jämte platsen och att han velat se tumulten som pågick utanför. Han sade också att han sett en häst bli träffad på buken.

De anhållnas rapporter varierar från person till person. En del var inte alls aggressiva och försökte hindra människor från att delta i upploppen och andra var överdrivet brutala.

Lindmarks rapport utav händelsen i Hornsbergs hage

Lindmark var en utav de poliser som befunnit sig på demonstrationen. Han sa att han tillsammans med andra polismän sett demonstranter kasta sten mot dem. Vid ett tillfälle blev Lindmark träffad av en sten på foten och på ryggen. Det var flera stenar som kastades på ryttarna och han fick ca 10 stenar på sig, men ingen direkt skada uppstod. Demonstranterna hade även sparkat Lindmarks häst vid bakbenet och skurit honom med ett vasst föremål varifrån en ca 25 cm lång rispa på buken i bakbenet uppkommit.

Då en yngling gjort våldsamt motstånd mot polisen grep de honom. Folksamlingen reagerade rätt så hårt på detta och trängde då på i mån om att han skulle bli frisläppt. Mot de folk som gått till våld tilldelade ryttarna slag enligt Lindmark. Han sade också att han hört att ett glas klirat och trodde att det var ett fönster som gått sönder. Men han hade dock inte sett ett krossat fönster. Två stora glasrutor hade krossats som anmäldes utav ägaren av huset, dagen efter demonstrationen. Ett hål var så stort att man kunde föra in handen genom den. Det hade tydligen orsakats av en sten. Detta var ett klart bevis på att det förekom stenkastning då vissa demonstranter hävdar att det inte gjorde. Enligt Lindmarks rapport var demonstranterna väldigt aggressiva. Själva ansåg vi, utifrån Lindmarks rapporter, att våldet var onödigt, särskilt när de våldförde sig på hästen.

Holms rapport utav händelsen

Holm var anställd av Max Sivert i Sundbyberg. Han tillhörde liksom Andersson järn och metallarbetarförbundet samt Sundbyberg socialdemokratiska ungdoms klubb. Han berättar att han gick ut för att köpa potatis och då stött ihop med folkmassan på Fleminggatan. Han hävdar att han ej var med i demonstrationen, han råkade enligt honom själv bara befinna sig på platsen vid det tillfälle. Holm berättar att strax efter att han rests sig upp efter att ha knutit skon kom en civil polisman och grep honom.

Om Holm talar sanning i sin rapport så stämmer det faktum att många poliser, utan större anledning, arresterat oskyldiga människor. Människor som inte deltog under demonstrationerna hade svårt att vistas ute då polisen arresterade alla som vistats på demonstrationen.

Konstapel Erik Enok Gustafsson

Konstapel Erik Enok Gustafsson var i tjänst mellan kl. 21.00-01.00. Han säger att han inte sett någon stenkastning eller dylikt. På Fleminggatan mötte han och en kollega folkmassan. Vid det

ögonblicket var de inte aggressiva eller högljudda. På Fleminggatan 55 hörde konstapeln liksom Lindmark ett "glas klira", som han antog att var en glasflaska som slagits sönder mot gatan.

Att uppfatta fakta är olika beroende på vad man läser. Konstapeln Gustafsson berättar han han hört att ett glas klirat och trodde att det var en glasflaska som slagits sönder mot gatan. Men egentligen befann han sig på samma område där människor kastat stenar på ett fönster i en hattaffär. Lindmark berättade också i sin rapport att han hört att ett glas klirat men inte sett någonting. Han sade att han *trodde* att ett fönster gått sönder man var inte säker. Deras berättelser skiljer sig åt. Båda två är inte säkra då de inte sett någonting. Dessa påståenden var egentligen antaganden vilka är svåra att förlita sig på. Fastän vi nu efter vet att det förekom stenkastning kan polisen vid flera andra tillfällen "antagit" fel, tex att en vanlig fotgängare som böjt sig ner för att knyta skorna enbart var ute efter att leta efter någon sten.

Ljungbergs rapport utav händelsen

Ljungberg säger att han efter mötet (något som han vanligtvis inte brukar gå till) följt med tåget med demonstranterna. Han hade inte planerat att gå med i någon demonstration då han inte ens visste om att det skulle vara ett möte denna dag. Hans syster hade informerat honom om mötet. Ljungberg sällskapade dit med ett par ynglingar men gick sedan ensam. Han säger att han såg stenar kastas av folkmängden mot polisen. Två pojkar gav Ljungberg stenar och sa " här har du stenar" men han tog inte emot dem. Sen erkänner Ljungberg att han tog upp en sten och kastade den mot en ridande polis. Han såg dock inte om den träffade eller var den hamnade. Han kunde heller inte förklara varför han kastade stenen, det enda han sa var att han sett andra göra det. Ljungberg hade inte heller sett någon polis bli träffad utav någon sten, eller att polisen använde sig utav våld förutom vid ett tillfälle då han såg en polisman tilldela någon i folksamlingen, slag över ryggen med ett ridspö.

Ljungbergs rapport verkar lite opålitlig då han faktiskt kastat en sten. Han svarar själv med att han inte visste varför han gjorde det, utan härmade andra. Vid sådana här rapporter kan man fastslå att han gjort sig skyldig till ett brott då han faktiskt kastat en sten mot en tjänsteman, oavsett om den träffade eller inte. När man tar del av en liknande information kan det också vara lätt att tro att alla som befinner sig i demonstrationerna faktiskt är demonstranter även fast de bara "går förbi".

De olika perspektiven på demonstranter och polisers historier bevisar att det under liknande omständigheter kan vara svårt att få pålitliga källor. Om man känner att original rapporter från tidigare händelser inte är pålitliga så kan man också känna att någonting inte står rätt till i samhället. Polis och demonstranter berättelser skiljer sig på flera olika sätt. Efter att ha gått igenom rapporten så kom vi fram till att man, nästan alltid, är tvungen att läsa och lyssna på samma information från olika håll för att sedan dra sina egna slutsatser. Oavsett om det fakta från ett arkiv eller inte.

Källförteckning:

www.ne.se sökord Sverige revolution 1917
www.google.se sökord Sverige revolution 1917
Rapporter från Cd-romen från Arkiet
Potatiskravallerna
Händelsen på Hornsbergs hage